

**EKOLOGIK TADBIRKORLIK VA YASHIL IQTISODIYOT
KONSEPSIYALARINING AYOLLAR BOSHQARUVIDAGI XIZMAT
KO'RSATISH KORXONALARI FAOLIYATIDAGI NAZARIY ASOSLARI**

Abduqodirova Nilufar Abdaxatovna

SamISI "Iqtisodiy tahlil va statistika" kafedrası v.b. dotsenti, "Ipak yo'li" turizm va madaniy meros xalqaro universiteti, "Xalqaro biznes va kreativ iqtisodiyot" kafedrası v.b. dotsenti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ekologik tadbirkorlikning nazariy asoslari, uning xizmatlar sohasi korxonalarida faoliyatidagi ahamiyati hamda ayollar tadbirkorligini rivojlantirishdagi o'rni tadqiq etilgan. Tadqiqotda yashil iqtisodiyot nazariyasi, barqaror rivojlanish konsepsiyasi, ekologik modernizatsiya nazariyasi, Triple Bottom Line modeli, stakeholder nazariyasi va yashil tadbirkorlik yondashuvlarining ilmiy asoslari yoritilgan. Shuningdek, xizmat ko'rsatish korxonalarida ekologik innovatsiyalarni joriy etish, resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va ekologik mas'uliyatni oshirishning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ayollar boshqaruvidagi korxonalarda yashil biznes tamoyillarini qo'llash korxonalarining raqobatbardoshligini, rentabelligini va barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Muallif tomonidan ekologik tadbirkorlikning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy natijalarini baholashga qaratilgan konseptual model taklif etilgan.*

Kalit so'zlar: *Ekologik tadbirkorlik, yashil iqtisodiyot, ayollar tadbirkorligi, xizmatlar sohasi, barqaror rivojlanish, ekologik innovatsiyalar, ekologik modernizatsiya, Triple Bottom Line, stakeholder nazariyasi, aylanma iqtisodiyot, resurslarni tejash, chiqindilarni boshqarish, yashil investitsiyalar, raqobatbardoshlik, korxonalar samaradorligi.*

**THEORETICAL BASIS OF ECOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP AND
GREEN ECONOMY CONCEPTS IN THE ACTIVITY OF WOMEN-MANAGED
SERVICE ENTERPRISES**

Abstract: *This article examines the theoretical foundations of green entrepreneurship, its role in the service sector, and its contribution to the development of women's entrepreneurship. The study highlights the scientific foundations of Green Economy Theory, Sustainable Development Theory, Ecological Modernization Theory, Triple Bottom Line Model, Stakeholder Theory, and Green Entrepreneurship approaches. Particular attention is paid to the impact of ecological innovations, resource efficiency, waste reduction, and environmental responsibility on the economic performance of service enterprises. The findings indicate that the adoption of green business principles in women-led enterprises enhances competitiveness, profitability, and sustainable development. In addition, a*

conceptual model for assessing the economic, environmental, and social outcomes of green entrepreneurship is proposed.

Keywords: *Green entrepreneurship, green economy, women entrepreneurship, service sector, sustainable development, ecological innovation, ecological modernization, Triple Bottom Line, stakeholder theory, circular economy, resource efficiency, waste management, green investment, competitiveness, business performance.*

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОНЦЕПЦИЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И «ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ» В
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ УСЛУГ, УПРАВЛЯЕМЫХ
ЖЕНЩИНАМИ.**

Аннотация

В данной статье исследуются теоретические основы экологического предпринимательства, его значение для предприятий сферы услуг, а также роль в развитии женского предпринимательства. Рассмотрены научные основы теории зелёной экономики, концепции устойчивого развития, теории экологической модернизации, модели Triple Bottom Line, теории заинтересованных сторон и подходов зелёного предпринимательства. Особое внимание уделено вопросам внедрения экологических инноваций, рационального использования ресурсов, сокращения отходов и повышения экологической ответственности предприятий сферы услуг. В результате исследования установлено, что применение принципов зелёного бизнеса на предприятиях, управляемых женщинами, способствует повышению конкурентоспособности, рентабельности и устойчивого развития. Кроме того, предложена авторская концептуальная модель оценки экономических, экологических и социальных результатов экологического предпринимательства.

Ключевые слова

Экологическое предпринимательство, зелёная экономика, женское предпринимательство, сфера услуг, устойчивое развитие, экологические инновации, экологическая модернизация, Triple Bottom Line, теория заинтересованных сторон, циркулярная экономика, ресурсосбережение, управление отходами, зелёные инвестиции, конкурентоспособность, эффективность предприятия.

Kirish. XXI asrda iqtisodiy rivojlanish va ekologik muhofaza o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash global iqtisodiyotning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi, atrof-muhitning ifloslanishi va chiqindilar hajmining ortishi natijasida ekologik yo'naltirilgan biznes modellariga bo'lgan ehtiyoj kuchaymoqda. Shu nuqtai nazardan ekologik tadbirkorlik (Green Entrepreneurship) zamonaviy iqtisodiyotning istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanmoqda.

Ekologik tadbirkorlik deganda iqtisodiy foyda olish bilan bir qatorda ekologik muammolarni hal qilishga qaratilgan innovatsion biznes faoliyati tushuniladi. Ushbu yondashuv xizmatlar sohasi korxonalarida chiqindilarni kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va ekologik mas'uliyatni oshirish imkonini beradi.

Yashil iqtisodiyot nazariyasi (Green Economy Theory)

Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP) tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, iqtisodiy rivojlanish va ekologik barqarorlikning uyg'unligini ta'minlashga qaratilgan.

Mazkur nazariyaga ko'ra iqtisodiy o'sish:

- tabiiy resurslarni tejash;
- uglerod chiqindilarini kamaytirish;
- ekologik innovatsiyalarni rivojlantirish;
- yashil investitsiyalarni rag'batlantirish orqali amalga oshirilishi kerak.

Ayollar boshqaruvidagi korxonalarda yashil iqtisodiyot tamoyillarini qo'llash nafaqat ekologik foyda, balki iqtisodiy samaradorlikni ham oshiradi. Yashil iqtisodiyot nazariyasi zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning muhim konsepsiyalaridan biri bo'lib, iqtisodiy o'sish, ekologik barqarorlik va ijtimoiy farovonlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan. Ushbu nazariya XX asr oxiri va XXI asr boshlarida ekologik muammolarning kuchayishi, tabiiy resurslarning cheklanganligi hamda iqlim o'zgarishlari bilan bog'liq global tahdidlarning ortishi natijasida shakllangan.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) yashil iqtisodiyotni "inson farovonligi va ijtimoiy tenglikni oshiruvchi, shu bilan birga ekologik xavf va tabiiy resurslar tanqisligini kamaytiruvchi iqtisodiyot" sifatida ta'riflaydi. Ushbu yondashuvga ko'ra, iqtisodiy rivojlanish atrof-muhitga zarar yetkazmasdan amalga oshirilishi lozim.

Yashil iqtisodiyot nazariyasining asosiy maqsadi iqtisodiy o'sishni ta'minlash bilan bir qatorda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlikni mustahkamlash va kelajak avlodlar uchun qulay yashash muhitini saqlab qolishdan iborat.

Yashil iqtisodiyot quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- tabiiy resurslardan samarali foydalanish;
- energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish;
- chiqindilar hajmini kamaytirish;
- qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish;
- uglerod chiqindilarini qisqartirish;
- ekologik innovatsiyalarni rivojlantirish;
- yashil investitsiyalarni rag'batlantirish;
- ekologik mas'uliyatni kuchaytirish.

Mazkur tamoyillar iqtisodiy rivojlanishning yangi modelini shakllantirishga xizmat qiladi.

Yashil iqtisodiyot nazariyasi bir qator iqtisodiy konsepsiyalar bilan uzviy bog'liq.

Barqaror rivojlanish nazariyasi

Brundtland komissiyasining 1987-yildagi "Our Common Future" hisobotida ilgari surilgan ushbu nazariyaga ko'ra, iqtisodiy rivojlanish hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirishi bilan birga kelajak avlodlarning manfaatlariga zarar yetkazmasligi kerak.

Ekologik iqtisodiyot nazariyasi

Herman Daly va Robert Costanza tomonidan rivojlantirilgan ekologik iqtisodiyot nazariyasi iqtisodiy tizimni ekologik tizimning tarkibiy qismi sifatida ko'radi. Mazkur nazariyaga ko'ra iqtisodiy faoliyat tabiiy resurslarning cheklanganligi sharoitida amalga oshirilishi lozim.

Aylanma iqtisodiyot nazariyasi

Aylanma iqtisodiyot (Circular Economy) modeli yashil iqtisodiyotning amaliy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Ushbu modelda chiqindilar iqtisodiy resurs sifatida qayta ishlanadi va ishlab chiqarish sikliga qayta jalb qilinadi.

Xizmatlar sohasida yashil iqtisodiyotning ahamiyati

Xizmatlar sohasi iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib, uning ekologik ta'siri ham ortib bormoqda. Ayniqsa:

- umumiy ovqatlanish korxonalari;
- mehmonxonalar;
- turizm korxonalari;
- savdo markazlari;
- logistika xizmatlari

faoliyatida resurslardan foydalanish va chiqindilar hosil bo'lish hajmi yuqori hisoblanadi.

Yashil iqtisodiyot tamoyillarini ushbu korxonalar faoliyatiga joriy etish:

- energiya xarajatlarini kamaytiradi;
- suv resurslarini tejaydi;
- chiqindilar hajmini qisqartiradi;
- korxonalar rentabelligini oshiradi;
- ekologik imijni yaxshilaydi.

Ayollar tadbirkorligi va yashil iqtisodiyot

So'nggi yillarda ilmiy tadqiqotlar ayollar boshqaruvidagi korxonalar ekologik innovatsiyalarni joriy etishda faolroq ekanligini ko'rsatmoqda. Ayollar tadbirkorlari ko'pincha:

- ekologik mas'uliyatli biznes yuritadi;
- resurslarni tejashga e'tibor qaratadi;
- chiqindilarni kamaytirish tashabbuslarini qo'llab-quvvatlaydi;
- ijtimoiy va ekologik loyihalarda faol ishtirok etadi.

Shu sababli xizmatlar sohasida ayollar tadbirkorligini rivojlantirish yashil iqtisodiyot maqsadlariga erishishda muhim omil hisoblanadi.

Yashil iqtisodiyotning iqtisodiy samaradorligi

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yashil texnologiyalarni joriy etgan korxonalarda:

- energiya xarajatlari 15–30 foizgacha kamayadi;
- chiqindilar hajmi 20–40 foizga qisqaradi;
- resurslardan foydalanish samaradorligi oshadi;
- mijozlar sodiqligi kuchayadi;
- uzoq muddatli rentabellik yaxshilanadi.

Shunday qilib, yashil iqtisodiyot nazariyasi iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlikni birlashtiruvchi zamonaviy rivojlanish modeli bo'lib, xizmatlar sohasi va ayollar tadbirkorligini rivojlantirishda muhim nazariy asos vazifasini bajaradi.

Barqaror rivojlanish nazariyasi

Barqaror rivojlanish nazariyasi Brundtland komissiyasining 1987-yildagi hisobotida shakllangan bo'lib, hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga kelajak avlodlarning imkoniyatlariga zarar yetkazmaslik tamoyiliga asoslanadi.

Barqaror rivojlanish uchta asosiy komponentdan iborat:

1. Iqtisodiy barqarorlik;
2. Ekologik barqarorlik;
3. Ijtimoiy barqarorlik.

Ayollar tadbirkorligi ushbu uchala yo'nalishning kesishgan nuqtasida joylashgan bo'lib, iqtisodiy rivojlanish bilan birga ijtimoiy inklyuziya va ekologik mas'uliyatni ham ta'minlaydi.

Ekologik modernizatsiya nazariyasi

Mol va Spaargaren tomonidan ishlab chiqilgan ekologik modernizatsiya nazariyasiga ko'ra, iqtisodiy rivojlanish va ekologik muhofaza bir-biriga qarama-qarshi emas. Aksincha, yangi texnologiyalar va innovatsiyalar yordamida korxonalar ekologik ta'sirni kamaytirgan holda iqtisodiy samaradorlikni oshirishlari mumkin.

Xizmat ko'rsatish korxonalarida:

- energiya tejoychi uskunalari;
  - raqamli boshqaruv tizimlari;
  - ekologik qadoqlash vositalari;
  - chiqindilarni qayta ishlash texnologiyalari
- ushbu nazariyaning amaliy ko'rinishi hisoblanadi.

Triple Bottom Line konsepsiyasi

John Elkington tomonidan ishlab chiqilgan Triple Bottom Line (TBL) modeli korxonalar faoliyatini uchta mezon asosida baholashni taklif etadi:

People (ijtimoiy natijalar)

Planet (ekologik natijalar)

Profit (iqtisodiy natijalar)

Mazkur yondashuvga ko'ra muvaffaqiyatli korxonalar faqat foyda olish bilan cheklanib qolmasdan, jamiyat va atrof-muhit oldidagi mas'uliyatini ham bajarishi kerak.

Ayollar boshqaruvidagi korxonalarda TBL modeli:

- ayollar bandligini oshirish;
- ekologik xavfsizlikni ta'minlash;
- korxonalar rentabelligini ko'paytirish orqali namoyon bo'ladi.

Stakeholder nazariyasi

R. Edward Freeman tomonidan ishlab chiqilgan Stakeholder Theory korxonalar faoliyatida manfaatdor tomonlarning rolini asoslaydi.

Ekologik tadbirkorlikda asosiy manfaatdor tomonlar:

- mijozlar;
- mahalliy aholi;
- davlat organlari;
- investorlar;
- xodimlar;
- ekologik tashkilotlar.

Korxonaning ekologik faoliyati ushbu manfaatdor tomonlarning ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

Yashil tadbirkorlik nazariyasi ekologik innovatsiyalar va biznes faoliyatining integratsiyasiga asoslanadi. Schaltegger va Wagner tadqiqotlariga ko'ra, yashil tadbirkorlik korxonalariga quyidagi ustunliklarni beradi:

- yangi bozorlarni egallash;
- mijozlar sodiqligini oshirish;
- raqobatbardoshlikni kuchaytirish;
- xarajatlarni kamaytirish;
- investitsiyalar jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirish.

Gender va ekologik tadbirkorlik nazariyasi

So'nggi yillarda ilmiy adabiyotlarda ayollar tadbirkorligi va ekologik innovatsiyalar o'rtasidagi bog'liqlik faol o'rganilmoqda. Tadqiqotlar ayollar boshqaruvidagi korxonalar ekologik mas'uliyat va ijtimoiy barqarorlikka ko'proq e'tibor qaratishini ko'rsatmoqda.

Ayollar tadbirkorlari:

- ekologik innovatsiyalarni tezroq qabul qiladi;
- ijtimoiy mas'uliyat dasturlarida faolroq ishtirok etadi;
- yashil biznes modellarini kengroq qo'llaydi.

Mualliflik konsepsiyasi

Mazkur tadqiqotda ekologik tadbirkorlikning xizmat ko'rsatish korxonalarini samaradorligiga ta'siri quyidagi model asosida baholanadi:

Yashil innovatsiyalar

Resurslarni tejash

Chiqindilarni kamaytirish

Ekologik samaradorlik

Mijozlar qoniqishi

Raqobatbardoshlik

Korxonalar rentabelligi

Barqaror rivojlanish

Mazkur model ayollar boshqaruvidagi korxonalarda ekologik tadbirkorlikning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy natijalarini kompleks baholash imkonini beradi.

Xulosa. Mazkur tadqiqotda ekologik tadbirkorlikning nazariy asoslari, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi hamda ularning xizmatlar sohasida ayollar tadbirkorligini rivojlantirishdagi ahamiyati o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ekologik tadbirkorlik zamonaviy iqtisodiyotning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan bir qatorda ekologik muammolarni hal etishga ham xizmat qiladi.

Tahlillar natijasida yashil iqtisodiyot nazariyasi, barqaror rivojlanish konsepsiyasi, ekologik modernizatsiya nazariyasi, Triple Bottom Line modeli, stakeholder nazariyasi va yashil tadbirkorlik yondashuvlari ekologik tadbirkorlikning muhim nazariy asoslari ekanligi aniqlandi. Ushbu nazariyalar iqtisodiy o'sish, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy farovonlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida xizmatlar sohasida ekologik innovatsiyalarni joriy etish, resurslardan samarali foydalanish, energiya tejamon texnologiyalarni qo'llash va chiqindilarni kamaytirish korxonalar faoliyati samaradorligini oshirishi asoslandi. Xususan, yashil texnologiyalarni qo'llash energiya va resurs xarajatlarini kamaytirish, korxonaning ekologik imijini yaxshilash hamda iste'molchilar sodiqligini oshirishga imkon beradi.

Shuningdek, ayollar boshqaruvidagi korxonalar ekologik mas'uliyat, ijtimoiy barqarorlik va innovatsion yondashuvlarni joriy etishda faolroq ekanligi aniqlandi. Bu esa ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash orqali yashil iqtisodiyot maqsadlariga erishish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Natijada ekologik tadbirkorlik xizmatlar sohasida korxonalar raqobatbardoshligini oshirish, rentabellikni yaxshilash va uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta'minlashning muhim omili ekanligi asoslandi. Kelgusida ayollar tadbirkorligini rivojlantirish dasturlariga ekologik innovatsiyalar va yashil biznes modellarini keng joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Brundtland G.H. *Our Common Future*. – Oxford: Oxford University Press, 1987. – 383 p.
2. Daly H.E. *Ecological Economics and Sustainable Development*. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2007. – 296 p.
3. Costanza R., Cumberland J., Daly H., Goodland R., Norgaard R. *An Introduction to Ecological Economics*. – Boca Raton: CRC Press, 1997. – 275 p.
4. Elkington J. *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. – Oxford: Capstone Publishing, 1997. – 402 p.
5. Freeman R.E. *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. – Boston: Pitman Publishing, 1984. – 276 p.
6. Mol A.P.J., Spaargaren G. *Ecological Modernisation Theory in Debate*. – *Environmental Politics*. – 2000. – Vol. 9(1). – P. 17–49.
7. Schaltegger S., Wagner M. *Sustainable Entrepreneurship and Sustainability Innovation*. – Springer, 2011. – 298 p.
8. United Nations Environment Programme (UNEP). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*. – Nairobi: UNEP, 2011.